

HUMANIORA 6 1983-84
er udsendt i 1985

af
Statens Humanistiske Forskningsråd
Holmens Kanal 7
1060 København K
telefon: (01) 11 43 00

under redaktion af:
Sven Tilo Achen, Gunver Kyhn og Mogens Brøndsted

Billedet på omslagets forside viser marionet-teater som gengiver i et håndskrift fra o. 1160, se artiklen om „Folkelige teater-traditioner i middelalderen“, side 178-84.

Vignetten på bagsiden gengiver et glasmaleri fra 300-tallet af en kvindelig helgen, se artiklen om „Kvindeligender i middelalderen“, side 101-4.

På engelsk betegnes Statens Humanistiske Forskningsråd som:
Danish Research Council for the Humanities,
på tysk som:
Dänischer Forschungsrat für humanistische Wissenschaften,
og på fransk som:
Conseil de recherche des lettres et sciences humaines du Danemark

Narogana Press, Gylling
ISBN 87-88531-90-1
ISSN 0105-5216

Indhold

Om baggrunden for forskningsstøtte	Af Mogens Brøndsted .....
Medlemmer af Statens Humanistiske Forskningsråd 1983-84	Underudvalgenes medlemmer .....
Beskrivelser af udvalgte enkeltprojekter og rådsinitiativer	Jørgen Dieckmann Rasmussen: Foreninger og foreningsliv .....
Claus Bjørn: Frygten fra 1848	Niels Ole Finnemann: I broderskabets ånd .....
Kurt Jacobsen: Da Moskva hankede op i DKP	Flemming Mikkelsen: Arbejdskonflikter i Skandinaven 1848-1980 .....
Niels Kasfeldt: Krisen mission og afrikansk politik	Anne Knudsen: Korsikansk uregelmæssighed .....
Erik Christiansen: Blandt mønter og æsler	Ewa A. Chyliński: Islam i Sovjetunionen .....
J. Normann Jørgensen: Mindretalsprog. Om nyten af internationale forskermøder	Ole Togeby: Om sprog hos kvinder og mænd, arbejdere og mellemklassemænd .....
Ebba Hjorth: Ordbogsarbejde og EDB	Claus Færch og Gabriele Kasper: Fremmedsprogundervisning og procesviden .....
Marianne Hedegaard: Undervisningspraksis og udvikling af elevernes teoretiske tænkning	Wenja Rohde: Forældreværn, forældreret og børns tarv .....
Erik Sigsgaard: Om småbørns udvikling	Birte Carlé: Kvindeligender i middelalderen .....
Susanne Dybbroe: Kvinder og beskæftigelse i Grønland	Tinna Møbjerg: Bopladsen Ikasap Igüva .....
Flemming Rieck og Jørgen Holm: Rensdyrtjægere ved Jels - de første danske bopladser fra Hamburkkulturen	Lotte Hedegaard: Udviklingen i det danske samfund gennem jernalderen .....
Mogens Trolle Larsen: Skrift og samfund	Poul Bager: Om Knud Sønderbys forfatterskab .....
Henrik Oldenburg: Jacob Paludan - den sejrende i kunsten	Anneli Nordbrandt Fuchs: Om Asger Jørris forfatterskab .....
Hanne Hommens de Lichenberg: Zahrtmanns fortolkninger af Leonora Christina	Lørn Pjær: Billedblade som skillingstryk .....
Thomas Riis: Fatigdommen i Europa	Erik Oxenbøll: Folketællingen 1901 på EDB .....
Annette Haugbølle og Peter Knoop Christensen: Amerikansk på dansk	

Om sprog hos kvinder og mænd, arbejdere og mellem-lag

Af Ole Tøgeby

Vi er alle sammen sprogtalere, og sproget, ikke mindst det talte sprog, angår os derfor alle. Det er en væsentlig side af menneskenes vilen om dem selv at gøre sig klar, ikke blot hvordan vi hver især udtalcker os, men også hvorfor, og svært på dette spørgsmål er i høj grad afmærget af hvem, vi er: børn, unge mennesker, voksne, gammel? kroparbejder eller „hovedarbejder“? fritid- eller kontorperson? landbo eller bybo? Jyd eller København-ner? kvinde eller mand? Og så videre. Det er dette store og vigtige studiefelt, som den her omhandlede undersøgelse bibrager til at kaste lys over.

KVINDEN siger selvfølgelig mest – sagde manden. Om sprog hos kvinder og mænd, arbejdere og mellem-lag er rapporten fra en undersøgelse hvormed jeg har prøvet at be- eller alkræfte de foresstillinger og myter der findes både blandt folk i almindelighed og i videnskabelige afhandlinger om sprogforskelle og deres funktion hos kvinder og mænd. En af disse myter er forestillingen om at „kvinden siger selvfølgelig mest – for det gør sådan nogle“, som en mandlig forsøgs-person i undersøgelsen formulerer det. En anden er den forestilling at kvinder bruger flere påhængs-ikke'er, og en tredje er den om at kvinden er overvejende følelsesmæssig orienteret i sin tale mens manden er overvejende forstandsmæssig orienteret.

For at undersøge dette har jeg sammen med et hold studenter, som jeg har undervist på Københavns Universitet, indsamlet interview med 37 personer som alle var mellem 25 og 35 år, født og opvokset i København, og som var fordelt på fire grupper: 10 mellem-lagsmand, 9 arbejder-mænd, 10 mellem-lagskvinde og 8 arbejder-kvinder. Socialgrupperne er defineret på marxistisk måne: arbejdere er dem der

Projekt:
Om sprog hos kvinder og mænd, arbejdere og mellem-lag.

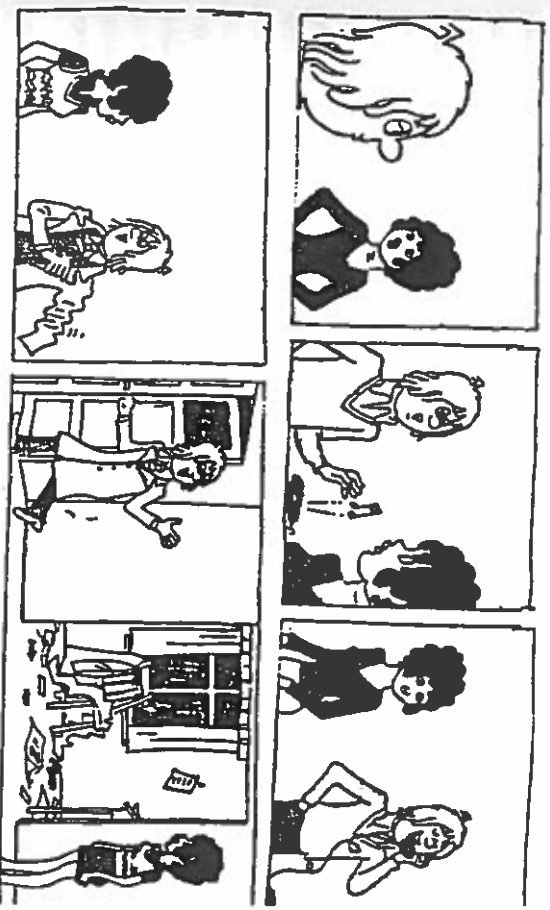
Udført af:
Lektor Ole Tøgeby.

Institution:
Institut for Nordisk Filologi, Københavns Universitet.

Bevilgning:
25.000 kr.

producerer merværdi, eller dem der lever under samme vilkår som dem; mellem-lag er dem der hverken producerer eller tilgerner sig merværdi.

Interviewene med de 37 forsøgs-personer bestod bl.a. i at de skulle fortælle en historie som var vist på en tegneserie uden tekst i boblerne (se ovenst på siden overfor). Dette er af studenterne på mit hold håndtaget

Udgangspunktet for forsøget, 10 sammenstilte episoder fra tegneserien „Poeten og Lillemor“, ældre dato. De bringes her med venlig tilladelse af deres ophavsmand, Jørgen Mogensen.

og skrevet ud, og disse udskrifter udgør det tekstlige materiale som er undersøgt. De 37 udskrifter er så af mig (universitetet blev „besat“ og holdet af studenter opløst) undersøgt for en lang række sproglige træk og variationer der er udvalgt som dem der findes i foresstillinger eller teorier om i forvejen.

Teoretisk kom der det ud af undersøgelsen at jeg har kunnet opstille en teori om hvilken funktion de ikke bevidste sproglige variationer har. De fungerer ikke som diskuterbare udtryk, udsagn eller meddelelser med en bestemt hensigt. De fungerer snarere som valgte men ikke bevidste markører for, signaler for og farvninger af hvilke relationer der i samtalsituationen skal gælde mellem samtalepartenerne. Disse sproglige variationer indgår som vigtige bestanddele i den diskriminering og undertykkelse der er en del af sociale processer.

Hver af de fire grupper synes at vælge sin strategi til at klare den belastende situation med udefinerede krav om en præstation, som et interview er. Mellem-lagskvinderne

har valgt med deres sprog at markere at de er *pæne* og *autoritative*. Her følger en del en typisk mellem-lagskvindes genfortælling af tegneserien:

„... og så var han kommet sig lidt over de og så begyndte han at snakke og fortælle om sine ting, og så ringede telefonen, og så gik han ikke snakke med hende mere, og det var en eller anden der gerne ville have en tale med ham, så han skyndte sig at tage si frakke på, og ud ad døren og farvel og tal og så kunne hun ellers få lov at rydde de hele op hvor han havde læst avis og smidt sko og frakke og bukser og det hele.“ K 11.

Det der var karakteristisk for mellem-lagskvinderne i undersøgelsen, er som nævnt det pæne og det autoritative. Der var ikke ret mange sætningsadverbialer, sætningsbi-led, som f.eks. *ellers*; der var ingen deiktiske størrelser, dvs. ord der skifter betydning alt efter af hvem de bliver sagt og hvornår, or-

som jeg, nu, det, mellemlagskvinderne brugte slet ikke ordet *jeg*. De fleste sætninger var fuldendte og uden grammatiske fejl (*ud af døren og farvel og tak er dog ikke*); de afbrød ikke intervieweren men lod sig heller ikke afbryde, de overholdt de skrevne og især udskrivne regler for hvordan man skal tale og de fulgte intervieweren's instruktioner uden at anfægte forholdene.

Arbejdermændene har valgt at forholde sig på den modsatte måde. De var i situationerne *ufornøiede* og *trødsige*:

„P. – fordi hun, der jo ikke rigtig noget at sige om hendes hystet der, vel. For det er jo simpelt hen bare. Jeg kan selvfølgelig sige (lyddord), ikke. Det er jo klart, ikke. I: – (latter.) P. – Hvis jeg skal agitere at være ham, joh. „Farnand, hvad er det for noget musik du spiller?“ – „Nu skal du høre, jeg har lige været ned og købe den. (... forkortet...)“ Det var jo det man kalder for konsollemønstret, ikke, og så går han jo bare, ikke. I: – Ja. P. – Så er den historie faktisk også slut.“ M-3.

Det karakteristiske for arbejdermændene, som M-3 er et meget typisk eksempel på, var de mange sætninger i direkte tale fra Pöeten og Lillemor – der var de personer som tegneserien handlede om. Arbejdermændene sagde ikke ret mange sætninger som var deres egne. Uden for den direkte tale havde de også forholdsvis mange benægtede sætninger (*der er jo ikke rigtig noget at sige*), mange udtålsord (ingen eksempler her), mange sætningsskift (*jo faktisk*), man-

ge påhængs-ikke'r (*ikke, vel*), mange deiktiske størrelser, herunder mange gange *jeg*, mange reguleringer (*hvis jeg skal agitere at være ham, jo*) og mange vurderinger (*Det er jo klart, ikke.*). Arbejdermændene tillader sig mange flere grammatiske fejl og ufuldendte sætninger end mellemlagskvinderne (*For det er jo simpelt hen bare*). Alle disse træk kan tolkes som markører for og signaler om at situationen er – eller bør være – mindre formel; arbejdermændene anerkendte ikke autoriteternes ret til at definere hvad der skal ske, hverken de sproglige autoritetens (danskklærernes) eller intervieweren's. Men der var også de mest usikre, ikke, så deres reaktion kan kaldes *trødsig*, ikke. Det kan ikke være en gal konklusion, vel.

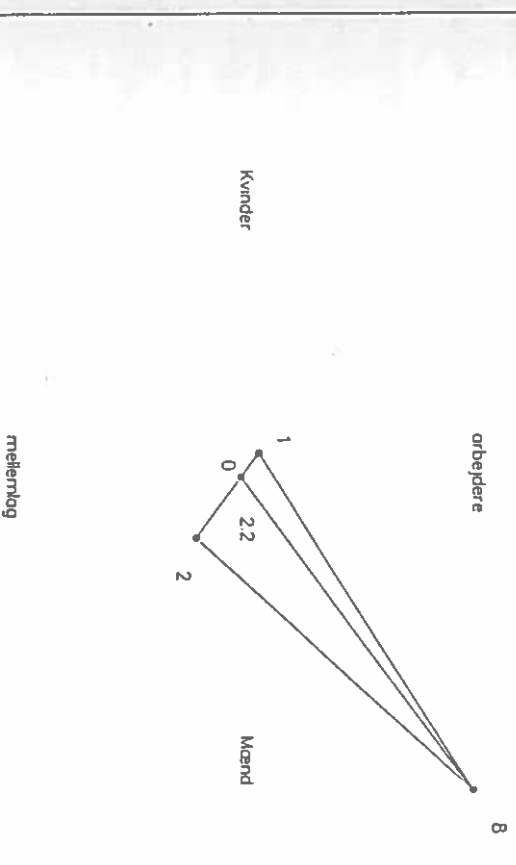
Mellemlagsmændene har valgt en helt tredje strategi; de er *ambitiøse* og *dominerende*:

„I den anden tegneserie der står manden og konen og snakker sammen, det vil dog sige kvinden har ... munden åben og siger selvfølgelig mest som sådan nogle gør. Så sker der indlertid det at telefonen ringer. (... forkortet ...) Håan ser også ydelligvis oplivet ud, da han går ud ad døren, vinker farvel og efterlader oh, ydelligvis deres opholdstrum i et kraftigt rod som han så nok forventer at konen skal ordne, hvilket hun jo sikkert også gør.“ M-18.

Mellemlagsmændene, som M-18 er et typisk eksempel på, var karakteristiske ved at tale mere (når de blev interviewet af kvin-

Resultatet af opællingerne af et sprogligt træk kan illustreres ved et firkantet diagram hvor diagonalen mod „nordvest“ angiver resultatet for gruppen af arbejderkvinder, „nordøst“ resultatet for gruppen af arbejdermænd, „sydvest“ mellemlagskvinder og „sydøst“ mellemlagsmænd. Længden af strægen i den pågældende retning angiver så hvor mange procent gruppens resultat udgør i forhold til det gennemsnitlige resultat for hele materialet. Er strægen længere end de andre, har gruppen flere eksempler på det sproglige træk end de andre grupper. Brugt gruppen slet ikke de sproglige træk, er der slet ingen stræg i den retning. Ud for hvert hjørne står så det tal som angiver gruppens gennemsnitlige resultat for det pågældende sproglige træk, og i midten står tallet for gennemsnittet af hele materialet. På siden overfor og på den følgende side bringes diagrammer over de to mest bemærkelsesværdige resultater.

Påhængs-ikke

1. Det gennemsnitlige antal sætninger med påhængs-ikke pr. 100 sætninger, fordelt på køn og ... (se næste side).

der); ved lange sætninger med mange led-sætninger og lange sætningsfundamenter (se f.eks. sidste sætning hos M-18). Mellem-lagsmændene havde meget få vurderinger og udtaale sig gerne skråsikkert i konstatere sætninger (*kvinde siger selvfølgelig mest – som sådan nogle gør*), hvor de lige så naturligt kunne have formuleret sig i vurderinger. De talte i metasprog (sprog om sprog) om tegneserien og genfortalte den ikke – som instruktionen lød – men afbrød befydelig mere end nogen anden gruppe. Derved prøvede de dels at dominere samtalen dels at præstere endnu mere end intervieweren egentlig havde bedt om; de havde altså ambitioner om noget mere.

Arbejderkvinderne udmærker sig ved en helt fjerde form:

„I næste historie står de igen og taler sammen inde i stuen da telefonen ringer. Man-

den tager den, meget glad, snakke vedkommende. Pludselig tager han l på og siger tilsyneladende at, „nå, n bliver nødt til at smutte nu,“ hvor man ser, at han åbenbart/ at hans flyder og kan bare være tilbage til det kan hun vel lige ordne mens han kunne man domme efter hendes an K-5.

Arbejderkvinderne, som K-5 er et typisk eksempel på, udmærkede sig i materialet ikke at udmærke sig ved noget. De af alle de træk som de andre grupper markerer sig ved, men de rammer på sig træk det gennemsnit der fremkom for det samlede materiale. De er *genlige* og dermed *sprogligt usynlige*. Der er helt char, en enkelt grammatisk fejl, kelt lang sætning, men ikke så mange man lægger mærke til dem.

Ordbogsarbejde og EDB

Af Ebba Hjorth

Alle ordbøger – ensprogede stavel som tosprogede – indeholder for hvert opslagsord antal forskellige kategorier af oplysninger (f. eks. udtale, bøjning, betydning, beskrivelse). Afværgning af ordbogens størrelse og art meddeles i ordbogen et større eller mindre antal mulige typer af oplysninger. Undersøgelsens formål har for det første været at undersøge beskriver, hvilke oplysningstyper vi udvalgte ordbøger bringer, i hvilken rækkefølge oplysningstyperne meddeles i de enkelte ordbøger, og hvilken struktur oplysningkategorier har i de analyserede ordbøger. For det andet har undersøgelsens formål været at undersøge muligheden for at opstille et system med et antal oplysningkategorier som enhver tænkt ordbog kunne benytte sig af ved at udvælge sig det – større eller mindre – antal af de mange informationskategorier, som var passende for den bestemte ordbogs størrelse, type brugertæthed. Samtidig skulle det opstillede system være egnet til elektronisk databehandling, altså EDB.

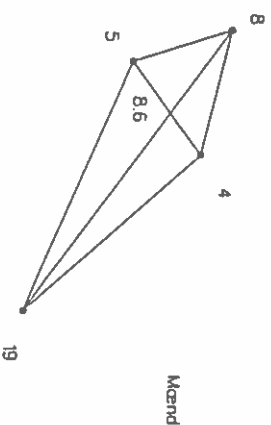
I MAJ 1982 afholdt Statens Humanistiske Forskningsråd (SHF) en konference på Krogerup Højskole med emnet „EDB i tæksi, tale og ordbøger“. På denne konference, ligesom ved flere andre lejligheder hvor ordbogsfolk har været samlet for at drøfte fællesproblemer, var der et spørgsmål, som især havde leksikografernes interesse. Det var spørgsmålet om, hvorvidt det er muligt at udarbejde en fælles struktur eller opbygning for ordbogsartikler. Denne struktur, som også kaldes „et format“, skulle være opbygget af et bestemt antal rubrikker, som – forsynet med hver sin etiket eller indholdsfortegnelse – hver indeholdt en bestemt type af oplysning om et ord. Kunne ethvert opslagsord i enhver tænkelig ordbog beskrives ved hjælp af et sådant format enten ved partiel eller ved maksimal udfyldelse af rubrikkerne eller informationskategorierne? Kunne et sådant format eller en sådan taksonomi, dvs. klassificering og navngivning, være således opbygget og ind-

Projekt:
Analyse af informationerne indholdt i danske ordbogsartikler i udarbejdelse af et standardformat til elektronisk databehandling.

Udført af:
Ordbogsredaktør Ebba Hjorth, Car mediansk Ordbog.

Bevilling:
155.000 kr.

Afbryder
arbejdere

2. Det gennemsnitlige antal gange personen har afbrudt på 100 ordovertagelser fordelt på køn og klasse.

Der er ikke tale om generelle forskelle i sproget hos kvinder og mænd. Resultaterne af min undersøgelse kan ikke generaliseres til andre end yngre københavnerne, og ikke til andet end den præstationsituation som et interview er, og som der findes visse andre parallelle til, men som jo langfra udgør alle situationer eller bare de vigtigste.

Med disse forbehold kan følgende siges at være konklusionen af undersøgelsen:

I de her skildrede situationer har forskellige grupper af personer valgt forskellige

strategier for hvad de ved deres ikke bevidste sprogvvalg ville markere og signalere om forholdet mellem samtalepartnere: mellemlagskvindeme: pænhed og autoritetsuro; arbejdermændene: uformalitet og trods; mellemlagskvindeme: ambition og dommans; og arbejderkvindeme: gennemsnitlighed og usynlighed. Det er den strategi som situationen giver hver af grupperne anledning til, det er hvad de har lært i deres skoletid, og hvad der hører sig til i de samfundsområder hvori de tager deres udgangspunkt.

